

DE 'DUTCH APPROACH', EEN ROOKGORDIJN?

De rol van een mythisch begrip in het debat over terrorismebestrijding

BACHELORSRIPTIE

Student: Marcel Kervel

Studentnummer: 5536200

Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht

Opleiding: Taal- en Cultuurstudies

Vak: Ges - Bachelor Eindwerkstuk (GE3V14054)

Docent: Prof. dr. Jacco Pekelder

Aantal woorden: 8828

Plaats: Utrecht

Datum: 20 januari 2017

Samenvatting

In een aantal publicaties over de geschiedenis van terrorismebestrijding in Nederland wordt de ‘Dutch Approach’ gezien als een kenmerkende strategie tijdens de jaren zeventig. Het beeld van deze strategie is dat het Nederlandse beleid gericht was op het voorkomen van geweld, waarbij, als het toch tot geweld kwam, de oplossing werd gezocht in tijdrekken en onderhandelen. Recent hebben diverse auteurs kritiek geuit op dit idee. Beatrice de Graaf schrijft bijvoorbeeld dat er nooit sprake was van één beleid en dat de ‘Dutch Approach’ een mythe is. Deze constatering roept vragen op over de herkomst en de ontwikkeling van dit begrip. De centrale vraag in deze scriptie is hoe het begrip ‘Dutch Approach’ gevormd is en in hoeverre dit debatten over terrorismebestrijding beïnvloedt.

In de wetenschappelijke literatuur zijn globaal twee definities te onderscheiden: een nauwe definitie, die alleen betrekking heeft op de tactiek van tijdrekken en onderhandelen met gijzelnemers, en een brede definitie waarin ‘Dutch Approach’ betrekking heeft op de ‘liberale’ aanpak van terrorisme in Nederland. Sommige auteurs gebruiken in hetzelfde artikel een brede én een nauwe definitie zonder duidelijk onderscheid te maken. De meest recente publicaties waarin de ‘Dutch Approach’ een rol speelt concluderen dat het beleid tijdens de jaren zeventig te verbrokkeld was om te kunnen spreken van een ‘Dutch Approach’.

Ik heb onderzocht in hoeverre het begrip buiten wetenschappelijke literatuur voorkomt. Kranten schrijven pas vanaf 2000 over de ‘Dutch Approach’. In dat jaar werd de documentaire *Dutch Approach* over de Molukse acties uitgebracht. Of het begrip uit Nederland of uit het buitenland afkomstig is valt niet vast te stellen. In elk geval wordt ‘dutch approach’ soms in buitenlandse kranten gebruikt om bepaald opvallend Nederlands beleid aan te duiden. Uit buitenlandse artikelen die vlak na de gijzelingen zijn geschreven blijkt echter dat de methode van tijdrekken en onderhandelen – de nauwe definitie – in elk geval niet als specifiek Nederlands werd beschouwd.

Hebben politici het beeld van de ‘Dutch Approach’ geschapen? Premier Den Uyl sprak duidelijk zijn voorkeur uit voor het geweldloos beëindigen van gijzelingen. Dit heeft zeker invloed gehad op de beeldvorming. Minister van Justitie Van Agt ging soms juist tegen Den Uyl in. Deze tegenstelling draagt eigenlijk niet erg bij aan het beeld van de ‘Dutch Approach’, het is eerder een bevestiging dat er nooit één beleid is gevoerd.

De manieren waarop ‘Dutch Approach’ gebruikt wordt en de historie van dit begrip zijn net zo verbrokkeld als het beleid waar de term voor zou staan. De onduidelijkheid rond de precieze betekenis van het begrip draagt niet bij aan een begrijpelijk debat. Bovendien ligt in de term ‘Dutch Approach’ een beroep op nationaliteit en historie besloten. Dit kan een vals argument vormen om bepaald beleid te promoten. Een voorbeeld daarvan is de hedendaagse ‘brede benadering’ van terrorisme die ook wel wordt aangeduid als een nieuwe ‘Dutch Approach’.

De conclusie van dit onderzoek is dat bij vergelijkend onderzoek tussen verschillende landen het begrip ‘Dutch Approach’ beter vermeden kan worden, tenzij het is om een aantal historische misvattingen recht te zetten. En ook dan blijft voorzichtigheid geboden.

INHOUD

Inleiding	4
Hoofdstuk 1 – Wat is de ‘Dutch Approach’?	6
Hoofdstuk 2 – De ‘Dutch Approach’: wereldberoemd in Nederland?	11
Hoofdstuk 3 – De politieke dimensie van de ‘Dutch Approach’	16
Hoofdstuk 4 – De ‘Dutch Approach’: toevoeging of afleiding?	20
Conclusie	25
Literatuur en bronnen	27

Inleiding

Er bestaat een beeld van Nederland als een van nature tolerante natie waar het zoeken naar harmonie voorop staat.¹ In dat beeld past ook het idee van een specifiek Nederlandse benadering van conflictsituaties, vaak de ‘Dutch Approach’ genoemd. Er bestaan meerdere varianten van de ‘Dutch Approach’. De manier waarop Nederlandse troepen tijdens de NAVO-missies in Irak en Afghanistan opereerden werd vaak de ‘Dutch Approach’ genoemd.² Er wordt ook wel gesproken van een ‘Dutch Approach’ met betrekking tot het recente Nederlandse antiradicaliseringsbeleid.³

Beide betekenissen zijn echter niet het onderwerp van deze scriptie. De ‘Dutch Approach’ die het thema van dit onderzoek vormt heeft betrekking op het Nederlandse antiterreurbeleid tijdens de jaren zeventig. Tussen 1970 en 1978 vonden in Nederland enkele geruchtmakende gijzelingsacties plaats. Voorbeelden zijn de gijzeling in de Franse ambassade te Den Haag in 1974 en de treinkapingen bij Wijster en De Punt in respectievelijk 1975 en 1977. In een aantal publicaties over de geschiedenis van terrorismebestrijding in Nederland wordt de ‘Dutch Approach’ gezien als een kenmerkende strategie voor deze periode.⁴ Het beeld van deze strategie is dat het Nederlandse beleid gericht was op het voorkomen van geweld, waarbij, als het toch tot geweld kwam, de oplossing werd gezocht in tijdrekken en onderhandelen.⁵ In de boeken *Theater van de Angst* door Beatrice de Graaf en *Demokratischer Staat und transnationaler Terrorismus* door Matthias Dahlke wordt getwijfeld aan dat plaatje. Was er echt sprake van een eenduidig beleid? De Graaf betoogt dat het bestaande idee, een ‘Dutch Approach’ die neerkomt op ‘pappen en nathouden’, de nodige nuance verdient. Bewindslieden verschaften zich in reactie op terreuraanslagen wel degelijk de mogelijkheid om hard op te treden. De Graaf concludeert dan ook dat het beeld van een liberale aanpak berust op een mythe.⁶ Bovendien concluderen zowel De Graaf als Dahlke dat

¹ Friso Wielenga, *Geschiedenis van Nederland: van de Opstand tot heden*, Boom, Amsterdam 2012, 359.

² Zie bijvoorbeeld Thijs Brocades Zaalberg, ‘The Use and Abuse of the “Dutch Approach” to counter-insurgency’ *Journal of Strategic Studies*, 36:6 (2013), 867-897.

³ Bijv. in Bob De Graaff, ‘The risks of the (overly?) broad-based approach in Dutch counterterrorism policy’, *Radicalisation in broader perspective*, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding, Den Haag 2007, 49-58.

⁴ Zie Paul Abels “‘Je wilt niet geloven dat zo iets in Nederland kan!’ Het Nederlandse contraterroerbeleid sinds 1973”, in I. Duyvesteyn en B. de Graaf (red.), *Terroristen en hun bestrijders vroeger en nu*, Boom, Amsterdam 2007, 121-128; Peter Klerks, *Terreurbestrijding in Nederland 1970-1988*, Nieuw Amsterdam, Amsterdam 1989, 41; Martijn Rasser, ‘The Dutch Response to Moluccan Terrorism, 1970–1978’, *Studies in Conflict & Terrorism*, 28:6 (2005) 481-492.

⁵ Beatrice De Graaf, *Theater van de Angst: De strijd tegen terrorisme in Nederland, Duitsland, Italië en Amerika*, Boom, Amsterdam 2010, 27.

⁶ De Graaf, *Theater van de Angst*, 47.

er geen sprake was van een eenduidig beleid. Een echte ‘Dutch Approach’ is er dan ook nooit geweest.⁷

Wat echter niet duidelijk wordt, is hoe deze mythe is ontstaan. Daarnaast is er nog niet geschreven over de invloed van het ontstane beeld op het debat rond terrorismebestrijding. Deze scriptie is een poging om die hiaten in te vullen. Aannemende dat de conclusies van De Graaf en Dahlke gerechtvaardigd zijn, is een onderzoek naar de oorsprong en invloed van de ‘Dutch Approach’ een waardevolle toevoeging aan het debat. Het gebruik van deze term kan immers tot vertroebeling leiden als niet geheel duidelijk is waarom en hoe deze zijn ‘mythische’ lading heeft gekregen. De centrale vraag is hoe het begrip ‘Dutch Approach’ gevormd is en in hoeverre dit debatten over terrorismebestrijding beïnvloedt. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal onderzocht worden hoe het begrip wordt gebruikt in publicaties van wetenschappers, wat de oorsprong van het begrip is en welke politieke factoren hebben bijgedragen aan het beeld van de ‘Dutch Approach’. Tenslotte worden de valkuilen bij het gebruik van ‘Dutch Approach’ in het wetenschappelijk debat in kaart gebracht.

In het eerste hoofdstuk zal het gebruik van het begrip in verschillende publicaties geanalyseerd worden. Dit om te schetsen hoe het begrip wordt gehanteerd door verschillende auteurs en welke ideeën er bestaan over de waarde ervan. Door een overzicht te geven van de verschillende definities die gebruikt worden wordt duidelijk gemaakt wat ‘Dutch Approach’ precies betekent in het wetenschappelijk debat omtrent terrorismebestrijding. In het tweede hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre de ‘Dutch Approach’ terug te vinden is in publicaties voor een breder publiek. Daarbij wordt gebruik gemaakt van krantenarchieven en krantenbanken. Aan de hand van artikelen in buitenlandse kranten en andere primaire bronnen wordt het idee dat het Nederlandse beleid wereldwijd opviel getoetst. In het derde hoofdstuk wordt aan de hand van biografieën van politici, krantenberichten, en gepubliceerde interviews onderzocht welke betekenis de uitspraken van politici hebben voor het beeld van de ‘Dutch Approach’. In het vierde hoofdstuk wordt kritisch gekeken naar het gebruik van de term ‘Dutch Approach’. Onduidelijk gebruik van deze term in wetenschappelijke publicaties zorgt voor een vertroebeling van het debat. Daarnaast zijn er risico’s verbonden aan het gebruik van een term die, met een beroep op nationaliteit en historie, een vals beeld van de Nederlandse geschiedenis kan oproepen.

⁷ Matthias Dahlke, *Demokratischer Staat und Transnationaler Terrorismus: Drei Wege zur Unnachgiebigkeit in Westeuropa 1972-1975*, Oldenbourg Verlag, München 2011, 424; De Graaf, *Theater van de Angst*, 51.

1. Wat is de ‘ Dutch Approach ’ ?

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van het gebruik van ‘Dutch Approach’ in boeken en wetenschappelijke publicaties. Dit is belangrijk om te kunnen inschatten welke betekenis het begrip heeft in het debat over terrorismebestrijding. De precieze betekenis is daarnaast niet altijd even duidelijk.⁸ Een overzicht van de verschillende interpretaties kan helpen om duidelijkheid te krijgen. Niet iedere publicatie waar de ‘Dutch Approach’ in voorkomt wordt hier behandeld. Omwille van de leesbaarheid worden alleen de publicaties waarin het begrip centraal staat en werken die veel invloed hebben gehad behandeld. Voor het gemak wordt een chronologisch overzicht gegeven. Dat wil niet zeggen dat er sprake is van een ontwikkeling. Niet alle auteurs gaan in op eerdere publicaties, en er bestaan verschillende interpretaties. Waar auteurs wel reageren op eerder gepubliceerd materiaal wordt dat vermeld.

Het eerste gebruik van ‘Dutch Approach’ dat geciteerd wordt in andere publicaties is terug te vinden in het in 1989 uitgeven boek *Terreurbestrijding in Nederland 1970-1988* door Peter Klerks:

Bij de onderhandelingen ontwikkelde zich gaandeweg de ‘Dutch Approach’, het pappen en nathouden. De achterliggende gedachte is, dat het verstrijken van de tijd in het voordeel van de overheid werkt: de gijzelnemers raken vermoeid, er ontstaat een band met de gegijzelden die het moeilijker maakt hen te doden, er is tijd voor beïnvloeding, het werken via bemiddelaars enzovoorts. De grens voor dit beleid is het risico voor de gegijzelden. Zodra dat te groot wordt, moet er worden ingegrepen...⁹

Klerks’ definitie van ‘Dutch Approach’ draait vooral om het onderhandelen met gijzelnemers. Het begrip wordt hier dus gebruikt om een onderdeel van de Nederlandse terreurbestrijding aan te duiden, niet om deze als geheel te typeren. Dat Klerks een nauwe definitie van de ‘Dutch Approach’ hanteert blijkt ook uit het gegeven dat dit begrip verder geen rol speelt in zijn boek, terwijl dat wel ambiert om het Nederlandse beleid rond terreurbestrijding te duiden. Toch is dit boek een invloedrijke bron. *Terreurbestrijding in Nederland* wordt door een groot aantal auteurs die schrijven over de ‘Dutch Approach’ aangehaald.¹⁰

⁸ Dahlke, *Demokratischer Staat und Transnationaler Terrorismus*, 323.

⁹ Klerks, *Terreurbestrijding in Nederland 1970-1988*, 41

¹⁰ Zie Abels, ““Je wilt niet geloven dat zo iets in Nederland kan!””, 123; De Graaf, *Theater van de Angst*, 27; Rasser, ‘The Dutch Response to Moluccan Terrorism 1970-1978’, 487; Brocades Zaalberg ‘The Use and Abuse of the “Dutch Approach” to counter-insurgency’, 875; Peter Bootsma *De Molukse Acties: treinkapingen en gijzelingen 1970-1978*, Boom, Amsterdam 2015, 340. Het boek van Peter Bootsma bevat geen noten, maar Klerks’ boek staat vermeld in de literatuurlijst en Bootsma’s definitie van de “Dutch Approach” past bij die van Klerks

In een artikel uit 1992 hanteert Alex Schmid een bredere definitie: de ‘Dutch Approach’ omvat volgens hem zowel het regeringsbeleid als factoren met betrekking tot de samenleving. In het artikel, onderdeel van een thema-editie van het tijdschrift *Terrorism and Political Violence*, wordt onderzocht of er geleerd kan worden van de Nederlandse aanpak van terrorisme. Schmid schrijft dat Nederland, in tegenstelling tot andere Europese landen, geen ‘volgroeide’ terreurbeweging van eigen bodem heeft gekend.¹¹ Hij meent dat dit samenhangt met de proportionele reactie op terreur door de Nederlandse overheid. In dit kader wordt een (vertaald) citaat van Luciën van Hoesel aangehaald, een Nederlandse linkse activist die meewerkte aan een aantal bomaanslagen en veroordeeld werd voor verboden wapenbezit:

If you situate my case in Germany, I would have been dead, or imprisoned for life or would still be a fugitive. It is very strange to realize this. In the Netherlands you get so much freedom that the motivation to take action dissolves. A rather strange effect if you notice it in your own behaviour. The liberal climate in the Netherlands has called a halt to terrorism; in Germany reactionary forces have kept terrorism artificially alive for ten years.¹²

Schmid geeft een reden voor het proportionele Nederlandse beleid: de specifieke keuze om gijzelingen en aanslagen in de eerste plaats als een criminele actie te typeren. Dit betekent dat terreuracties in de eerste plaats door politie en justitie worden afgehandeld. Deze keuze wordt al in 1973 uitgedrukt in de ‘Terreurbrief’ van minister-president Biesheuvel.¹³

Schmid merkt, net als Klerks, op dat er een onderhandelingstechniek werd ontwikkeld gericht op uitputting van de gijzelnemers. Hij brengt een nuance aan in het beeld van deze ‘Dutch Approach’. De passage is wel verwarrend omdat ineens de nauwe definitie gebruikt wordt, die in de rest van het artikel niet voorkomt:

Methods of talking to terrorists were first developed systematically in the New York Police Department by Frank Bolz and Harvey Schlossberg. These experts were brought to the Netherlands where a domestic negotiator, the psychiatrist Dr Dick Mulder, adapted their approach to political terrorists (most of the hostage situations in New York were purely criminal affairs). Mulder, who worked for the Ministry of Justice (and is now retired) has been credited with the ‘Dutch approach’ which is, in fact, a New York approach.¹⁴

¹¹ Alex P. Schmid, ‘Countering terrorism in the Netherlands’, *Terrorism and Political Violence* 4:4 (1992), 77-109, 80.

¹² Schmid, ‘Countering terrorism in the Netherlands’, 86.

¹³ *Ibidem*, 90.

¹⁴ *Ibidem*, 99.

In de conclusie van het artikel hanteert Schmid weer de brede definitie, door de vraag te stellen of er sprake is van een ‘Dutch Approach’ waar men in andere landen van kan leren. Schmid meent dat hier inderdaad sprake van is. De eerste les is dat er niet te veel repressie moet worden toegepast, omdat dit extremisten in de kaart speelt. Daarnaast moet de rechtsstaat trouw blijven aan haar eigen principes. In de woorden van Minister van Justitie De Gaay Fortman: “de terrorist moet ook profijt hebben van de rechtsorde”. Deze principes hebben volgens Schmid bijgedragen aan een balans tussen veiligheid en openheid. Beleid is volgens Schmid echter geen garantie voor succes: Nederland heeft ook gewoon geluk gehad.¹⁵

Na de publicatie van Schmid blijft het een tijdje stil aan het Dutch Approach-front. Dat verandert als in 2000 de VPRO een documentaire uitbrengt onder de titel *Dutch Approach*. De documentaire vertelt het verhaal van de Molukse gijzelingsacties. Tegelijk wordt er een boek uitgegeven dat gebaseerd is op research en interviews van de documentaire. Zowel het boek als de documentaire gaan weinig in op de ‘Dutch Approach’. De term wordt alleen gebruikt als omschrijving voor de tactiek om de kapers ‘plat te praten’.¹⁶ Deze omschrijving strookt met de nauwe definitie van Klerks. Ondanks het feit dat de documentaire meer draait om het verhaal van de betrokkenen dan om het bredere antiterrorbeleid zorgt de titel er wel voor dat het begrip ‘Dutch Approach’ bij het grote publiek wordt ‘gelanceerd’.¹⁷

In 2005 verschijnt er een artikel van Martijn Rasser over de Nederlandse aanpak van terreurdaden door Molukkers. Het doel van dit artikel is om eventuele lessen voor het heden aan te duiden. Aan het begin van het artikel wordt de ‘Dutch Approach’ opgevoerd als een beleid dat werd ontwikkeld om gijzelingen te beëindigen, met als speerpunten niet toegeven aan eisen en tijdrekken¹⁸. Een definitie die in lijn is met die van Klerks. Rasser beschrijft dat deze strategie werd ontwikkeld tijdens de kaping bij Wijster in 1975 en zijn Waterloo vondt in 1978 bij de gijzeling in het Drentse Provinciehuis in Assen, waarbij niet meer werd onderhandeld.¹⁹ Verder benadrukt Rasser het belang van maatregelen die de Nederlandse regering nam om verdere onrust in de Molukse gemeenschap te voorkomen. Dit laatste leidt in de conclusie van het artikel tot een soort ‘Dutch Approach-creep’. Er wordt ineens een bredere definitie geïntroduceerd, die ook het overkoepelende beleid omvat. Rasser prijst

¹⁵ Schmid, ‘Countering terrorism in the Netherlands’, 105-107.

¹⁶ Bootsma, *De Molukse Acties*, 340.

¹⁷ Zie Brocades Zaalberg, ‘The Use and Abuse of the “Dutch Approach” to counter-insurgency’, 877 en hoofdstuk 2 van deze scriptie.

¹⁸ Rasser, ‘The Dutch Response to Moluccan Terrorism 1970-1978’, 481.

¹⁹ *Ibidem*, 485-487.

namelijk zowel de 'pragmatic and flexible nature' van de 'Dutch Approach' als de 'societal efforts' van deze benadering.²⁰

Een nieuw geluid met betrekking tot de 'Dutch Approach' vormt de bijdrage die Paul Abels levert aan het boek *Terroristen en hun bestrijders vroeger en nu*, uitgebracht in 2007. Abels legt namelijk een rechtstreeks verband tussen de hedendaagse praktijk van terreurbestrijding en het verleden. De 'Dutch Approach' wordt aangeduid als een streven naar geweldloze oplossingen. Deze interpretatie is gebaseerd op die van Klerks, wat ook blijkt uit de noot bij deze passage. Volgens Abels past dit streven bij de manier waarop met politieke minderheden werd omgegaan: 'In het beleid lag het accent niet op opjagen en opruimen'.²¹ Vervolgens schetst Abels een beeld waarin proportionaliteit als centraal kenmerk van het Nederlandse antiterreurbeleid naar voren komt. Niet alleen vroeger, maar ook nu.²² Abels noemt de 'brede benadering', waarbij men er naar streeft om te voorkomen dat radicalisering richting terrorisme überhaupt plaatsvindt. Hij zegt hierover:

Deze 'Dutch Approach' krijgt in hoog tempo ook elders navolging. Zelfs de Britten zien na de aanslagen van juli 2005 in Londen het belang in van het vroegtijdig onderkennen en verstoren van endogene radicaliseringsprocessen.²³

Hiermee wordt een nieuwe, hedendaagse interpretatie van de 'Dutch Approach' op papier gezet. Een interpretatie die onder andere navolging vindt in een kritiek van Bob de Graaff ten aanzien van de 'brede benadering'.²⁴ Ook in een hoofdstuk voor het boek *Intelligence, Security and Policing Post-9/11*, geschreven door Beatrice de Graaf en Bob de Graaff, is deze interpretatie terug te vinden.²⁵ In dit hoofdstuk worden de historische wortels van het hedendaagse beleid onderzocht. Daarbij wordt een brede definitie van de 'Dutch Approach' uit de jaren zeventig gegeven:

In the case of the Moluccans, the government especially tried to address the political, social and economic grievances of the distressed Moluccan minority, thereby introducing the comprehensive 'Dutch approach'.²⁶

²⁰ Rasser, 'The Dutch Response to Moluccan Terrorism 1970-1978' 490.

²¹ Abels, "“Je wilt niet geloven dat zo iets in Nederland kan!”", 123.

²² Ibidem, 124-126.

²³ Ibidem, 127.

²⁴ De Graaff, 'The Risks of the (overly?) broad-based approach', 2.

²⁵ Beatrice De Graaf en Bob de Graaff, 'Counterterrorism in the Netherlands after 9/11: The 'Dutch Approach' in: Mark Pythian en J. Moran (red.), *Intelligence, Security and Policing Post-9/11: The UK's Response to the War on Terror*, Palgrave Macmillan, 2008, 184.

²⁶ De Graaf en De Graaff 'Counterterrorism in the Netherlands after 9/11', 185.

In het in 2010 gepubliceerde boek *Theater Van De Angst* door Beatrice de Graaf wordt vergeleken hoe terrorisme tijdens de jaren zeventig in verschillende landen werd benaderd. Er worden vraagtekens geplaatst bij het beeld van de ‘Dutch Approach’. De brede en de nauwe interpretatie worden hierbij min of meer samengevoegd. Allereerst wordt de ‘Dutch Approach’ omschreven als een beleid dat gericht is op het voorkomen van geweld, het beeld dat hoort bij de brede interpretatie. Tegelijk wordt gesteld dat men op het moment dat er wel geweld gebruikt wordt poogt de schade te beperken door tijd te rekken, een beeld dat bij de nauwe interpretatie past. Hierbij wordt ook het ‘pappen en nathouden’ van Klerks geciteerd.²⁷

De Graaf stelt vervolgens de vraag of dit beeld terecht is en of er sprake was van een bewuste beleidskeuze. Een conclusie is in ieder geval dat er geen sprake was van een ‘soft’ beleid. De regering liet weliswaar weten dat ‘het open karakter van de samenleving’ behouden moest blijven, maar bij Justitie was de lijn wel degelijk om hard in te grijpen als men met geweld geconfronteerd zou worden. Met dat idee werden ook verschillende Bijzondere Bijstandseenheden gecreëerd, specialistische teams die een gijzeling met geweld zouden kunnen beëindigen.²⁸ Volgens De Graaf draagt het feit dat de bevolking niet werd gemobiliseerd bij aan het beeld dat men geen harde maatregelen wilde nemen. De regering wilde liever geen ruchtbaarheid geven aan het antiterreurbeleid, en loste de zaken liever achter gesloten deuren op. Bovendien was er een behoorlijke variatie in terreurgroepen, waardoor er geen eenduidig vijandbeeld bestond. Ook Joop den Uyl, die van 1974 tot 1977 premier was, droeg bij aan het beeld van een ‘soft’ beleid door zijn uitspraken tegen het gebruik van geweld. De Graaf concludeert dat hetgeen er in de praktijk gebeurde niet zo zeer werd bepaald door de richtlijnen van de regering, maar door de bevoegde personen op lagere niveaus. Hiermee wordt de ‘Dutch Approach’ dan ook tot mythe verklaard.²⁹

Een tweede auteur die een vergelijking maakt tussen diverse landen is Matthias Dahlke. Hij stelt, net als De Graaf, de vraag of er gesproken kan worden van een ‘Dutch Approach’. Het oordeel van De Graaf in dit opzicht is Dahlke waarschijnlijk niet ontgaan, want hij plaatst in een noot vrij uitgebreide kanttekeningen bij het concept ‘Dutch Approach’. Hij geeft aan dat er enerzijds een beeld bestaat dat de ‘Dutch Approach’ een som is van het gevoerde beleid in de jaren zeventig, getypeerd door een ideeële, liberaal-pacifistische grondslag. Een brede definitie dus. Analoog aan de kritiek van De Graaf geeft hij aan dat in

²⁷ De Graaf, *Theater van de Angst*, 27.

²⁸ *Ibidem*, 43.

²⁹ *Ibidem*, 44-47.

deze visie niet strookt met het in werkelijkheid gevoerde beleid, dat versnipperd is. Anderzijds geeft Dahlke aan dat er een visie bestaat waarin de ‘Dutch Approach’ dient om de beheerste aanpak van gijzelingssituaties aan te duiden, waarbij een balans wordt gevonden tussen onderhandelen en dreigen met geweld. Kortom, een nauwe definitie. Hierbij merkt hij op dat het niet erg duidelijk is wat er zo specifiek Nederlands is aan deze manier van werken.³⁰

In zijn uitwerking hanteert Dahlke de nauwe omschrijving van ‘Dutch Approach’. Hij constateert dat er reeds in 1972 in een brief van minister van Justitie Van Agt wordt gesproken over het belang van tijdwinst in het geval van een gijzeling.³¹ Bij de treinkaping te Wijster en de gelijktijdige gijzeling van het Indonesische consulaat in Amsterdam in 1975, die samen worden gezien als het hoogtepunt van de ‘Dutch Approach’, speelt volgens Dahlke echter niet alleen de onderhandelingstechniek een belangrijke rol, maar ook de inzet van Bijzondere Bijstandseenheden en het standpunt van de regering dat er geen vrije aftocht is voor gijzelnemers die slachtoffers hebben gemaakt. Er werd wel degelijk gerekend op de mogelijkheid van een gewelddadige escalatie.³² Dahlke constateert dat premier Den Uyl, met zijn uitgesproken overtuiging dat praten de beste oplossing vormt, gezien kan worden als de geestelijk vader van de ‘Dutch Approach’. Dat het uitonderhandelen van deze gijzelingen succesvol was lag echter ook grotendeels aan de omstandigheden. Dahlke geeft aan dat er geen bijzondere liberale of pacifistische grondslag voor het beleid te ontdekken is. Men ging altijd uit van geweld, maar in de praktijk bleek uitpraten vaak de minst onaantrekkelijke optie te zijn.³³

In dit hoofdstuk is de rol van de ‘Dutch Approach’ in boeken en wetenschappelijke publicaties onderzocht. Het blijkt dat er met betrekking tot de jaren zeventig twee definities te onderscheiden zijn. Ten eerste een nauwe definitie die betrekking heeft op de strategie van tijdrekken en onderhandelen met gijzelnemers. Deze wordt voor het eerst gehanteerd door Klerks. Ten tweede een brede definitie, die geïntroduceerd wordt door Schmid. Hierbij draait het om het vermeende liberale karakter van het beleid. Het blijkt dat dit onderscheid niet overal even duidelijk gemaakt wordt. Rasser gebruikt bijvoorbeeld in zijn artikel beide definities zonder het verschil te benoemen. In navolging van Abels wordt daarnaast de term ‘Dutch Approach’ ook gebruikt om de ‘brede benadering’ aan het begin van de 21^e eeuw aan

³⁰ Dahlke, *Demokratischer Staat und transnationaler Terrorismus*, 323-324.

³¹ Ibidem, 346.

³² Ibidem, 406-410.

³³ Ibidem, 420-426.

te duiden. Hierbij wordt een rechtstreeks verband gelegd tussen heden en verleden. Met de tijd lijkt zich meer kritiek te ontwikkelen op het idee van een specifiek Nederlandse aanpak. Zowel Beatrice de Graaf als Matthias Dahlke gaan uitgebreid in op de vraag of er een ‘Dutch Approach’ bestaan heeft. De Graaf maakt hierbij geen onderscheid tussen de twee definities, wat potentieel verwarrend is. In haar boek worden ze gecombineerd tot één ‘Dutch Approach’, die uiteindelijk gediskwalificeerd wordt. Dahlke maakt wel een onderscheid, maar doet dit in een noot. Hij lijkt vooral in te gaan op de nauwe definitie van ‘Dutch Approach’, die uiteindelijk eveneens naar het rijk der fabelen verwezen wordt.

2. De ‘ Dutch Approach ’: wereldberoemd in Nederland?

In het eerste hoofdstuk is besproken hoe de ‘Dutch Approach’ in het kader van terreurbestrijding wordt gebruikt door verschillende auteurs. Het blijkt dat er meer dan één ‘Dutch Approach’ bestaat, wat zo nu en dan voor verwarring zorgt. Maar hoe zijn we eigenlijk aan de term gekomen? De ‘Dutch Approach’ klinkt als iets is waar Nederland wereldwijd om bekend staat. Toch hebben, zo blijkt uit het vorige hoofdstuk, vrijwel alle auteurs die erover schrijven een Nederlandse achtergrond. Dahlke is hierop de uitzondering, maar hij baseert zich op Nederlandse bronnen.³⁴ Zou het kunnen zijn dat de ‘wereldberoemde’ term ‘Dutch Approach’ een fabricaat van eigen bodem is? De herkomst van het begrip wordt in dit hoofdstuk onderzocht.

Dat onder academici de term ‘Dutch Approach’ vooral door Nederlanders wordt gebruikt is op zich geen bewijs dat de term ook in Nederland gemunt is. Veel wetenschappers blijven immers dicht bij huis. Bovendien is een zoektocht door Nederlandse archieven lastiger voor iemand die de taal niet spreekt. Dat Nederlandse wetenschappers het meeste schrijven over het Nederlandse antiterreurbeleid mag dan ook geen verbazing wekken. Daarom is het raadzaam om buiten de kring van experts te kijken, bijvoorbeeld in kranten. De eerste stap in het zoeken naar de herkomst van het begrip is zoeken in krantenarchieven. Dit is natuurlijk te vergelijken met het zoeken naar een speld in een hooiberg. Bovendien zijn niet alle archieven zomaar toegankelijk. Toch heb ik gemeend dat het nuttig is om het sleepnet door een aantal digitale archieven en databanken te halen, om te zien hoe vaak de term ‘Dutch Approach’ eigenlijk gebruikt wordt. In eerste instantie heb ik gezocht in de krantenbank *Delpher*, waar onder meer edities van *De Telegraaf* en *NRC Handelsblad* tot 1995 te vinden zijn, in het

³⁴ Dahlke, *Demokratischer Staat und transnationaler Terrorismus*, 323.

archief van de *Guardian* en de *Observer* en de archieven van de *New York Times* en het *Reformatorisch Dagblad*. De opgegeven zoekopdracht was telkens om gevallen weer te geven waar de woorden ‘Dutch’ en ‘Approach’ nabij elkaar staan. Deze zoekacties hebben weinig resultaat opgeleverd. In één artikel uit het *Limburgsch Dagblad* wordt gesproken over een ‘Dutch Approach’. Het gaat hier echter niet over terreurbestrijding, maar over het tolerante beleid ten aanzien van drugs.³⁵

Omdat de resultaten van voor 1995 zo mager zijn, heb ik ook gezocht in de krantenbank *LexisNexis*. Hierin is een groot aantal persberichten en artikelen uit kranten en magazines vanaf 1980 te vinden. Uit deze zoekopdracht komen meer resultaten naar voren. Ook hier lijkt de ‘Dutch Approach’ echter met name een Nederlandse aangelegenheid te zijn. De drie resultaten van buiten Nederland bevestigen een aantal clichés waar Nederland in het buitenland om bekend staat. Ons antiterreurbeleid hoort daar blijkbaar niet bij. Wel spreekt *Aberdeen Press and Journal* over de ‘Dutch approach’ ten aanzien van fietsen, wordt in *The Atlantic Cities* gesproken over de ‘Dutch approach’ bij overstromingsgevaar en in een persbericht van *PR Newswire* wordt gerept van de ‘Dutch approach’ met betrekking tot softdrugs.³⁶

Nederlandse kranten berichten (pas vanaf 2000) wel over de ‘Dutch Approach’ met betrekking tot terreurbestrijding, maar alleen naar aanleiding van uitspraken van wetenschappers, zoals Beatrice de Graaf.³⁷ Nederlandse resultaten hebben verder vooral betrekking op de ‘Dutch Approach’ bij de NAVO-missies in Irak en Afghanistan en op de eerder genoemde documentaire *Dutch Approach*, die het verhaal van de Molukse acties vertelt.³⁸ De documentaire veroorzaakte nogal wat opschudding omdat deze een controversiële uitspraak van Joop den Uyl bevatte waarin hij de dood van de kapers in 1977 een ‘executie’ noemt. Er is overigens een verband tussen de documentaire en de militaire ‘Dutch Approach’. Thijs Brocades Zaalberg, die onderzoek heeft gedaan naar de achtergrond

³⁵ ‘De Roos is een anti-Takkiaan’, *Limburgsch Dagblad*, 21 juli 1990, ingezien op Delpher 30 december 2016: <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010623809:mpeg21>.

³⁶ ‘Minister checks out how the Dutch do it’, *Aberdeen Press and Journal*, 11 juni 2013; ‘We’re In This Together: What the Dutch Know About Flooding That We Don’t’, *The Atlantic Cities*, 9 januari 2013; ‘The Netherlands’ Past Offers Lessons for Future’, *PR Newswire*, 17 juli 2013, allen gedownload uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.

³⁷ Dutch approach ‘Bin Laden heeft geschiedenisboeken in zijn grot’, *Nederlands Dagblad*, 18 april 2008, download uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.

³⁸ Bijvoorbeeld ‘Dutch Approach’ is het verhaal van gebroken beloften’, *Dagblad van het Noorden*, 2 november 2000; ‘Parlementair onderzoek: Ja, Nederland heeft iets kunnen doen om tij te keren; Dutch approach Missie te complex om ‘mislukt’ te noemen’, *Dagblad De Pers*, 27 juli 2010, beiden gedownload uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017

van het begrip ‘Dutch Approach’ zoals gebruikt in Irak en Afghanistan, schrijft dat persofficier Kolonel Nico van der Zee heeft verteld dat hij na het zien van de documentaire de term is gaan gebruiken om de Nederlandse inzet in Irak te typeren.³⁹

Afgaand op de zoekresultaten lijkt het erop dat pas na het uitbrengen van de documentaire *Dutch Approach* in 2000 het begrip ‘Dutch Approach’ gebruikt wordt in de media om het Nederlandse beleid ten aanzien van terreuracties aan te duiden. Daarvoor is alleen het gebruik door experts terug te vinden. Als de documentaire zoveel invloed heeft gehad op de bekendheid van het begrip, is het interessant om te weten hoe deze aan zijn titel is gekomen. Immers, de documentaire vertelt vooral het verhaal van de betrokkenen en gaat in wezen niet over terreurbestrijding. Hans Dortmans, die research heeft gedaan voor de documentaire, geeft in een e-mail antwoord op deze vraag:

Ik meen me te herinneren dat we de tijdens onze research in een van de buitenlandse krantenberichten over de Molukse kapingen de benaming ‘Dutch Approach’ tegenkwamen. Die term was inderdaad in de jaren 70 zelf geen gemeengoed. Ik weet dat wij, de makers, het een mooie titel vonden, omdat de serie handelt over de Nederlandse aanpak van de Molukse acties, en het Molukse vraagstuk. Die aanpak heeft natuurlijk ook zijn kwalijke kanten, mn als ik al denk aan Vaassen. [Dortmans verwijst hier naar de met veel machtsvertoon gepaard gaande ontruiming van een Moluks woonoord in 1976 - MK] Maar in positieve zin viel Nederland in het buitenland op door de beheerste manier van geweldinzet, en het praten. De Dutch Approach had voor ons als makers een hele dubbele betekenis, met De Punt als tragisch culminatiepunt.⁴⁰

Het zou dus toch kunnen dat de ‘Dutch Approach’ een buitenlandse herkomst heeft. Helaas is het niet gelukt om het desbetreffende artikel te vinden. Het is echter mogelijk dat de term in een buitenlandse krant heeft gestaan. Uit de gevonden artikelen die eerder besproken zijn blijkt immers dat ‘dutch approach’ in buitenlandse kranten wel vaker wordt gebruikt om Nederlands beleid ten aanzien van allerlei zaken aan te duiden. Dit vereist wel dat de Nederlandse benadering als typisch wordt gezien. Op dit gebied zijn er tegenstrijdige aanwijzingen. In een bericht van de Duitse ambassade wordt vermeld dat bij de gijzeling in 1977 hetzelfde beleid wordt gevoerd als in 1975. Onder het kopje ‘regeringsbeleid’ staat: ‘tijd winnen, vertragen en vermoeien’.⁴¹ Blijkbaar was dit een opvallend kenmerk van de

³⁹ Brocades Zaalberg, ‘The Use and Abuse of the ‘Dutch Approach’ to Counter-Insurgency’, 877.

⁴⁰ E-mail van Hans Dortmans op 30-12-2016, in bezit van auteur.

⁴¹ Auswertung der niederländischen Antiterrorismusstrategie vom BuKA für den Bundeskanzler vom 2.6. 1977, in: Bundesarchiv Koblenz, B136/15685, digitale kopie in bezit van auteur.

Nederlandse aanpak. Dat de Duitse regering interesse had in de Nederlandse aanpak is echter geen bewijs dat Nederland als bijzonder werd gezien. Het kan ook voortkomen uit een simpele behoefte om te weten hoe een buurland omgaat met een grote terreuractie. Uit een aantal krantenberichten blijkt niet dat de Nederlandse handelswijze als apart werd gezien. Zo schrijft de *New York Times* in 1975 een artikel over de aanpak van gijzelingen. Hierin wordt de tactiek van het uitpraten, net als in het artikel van Alex Schmid, toegeschreven aan de politie van New York. Daarbij wordt vermeld dat ook de Britse politie deze tactiek gebruikt. Vervolgens wordt de kaping bij Wijster aangehaald als voorbeeld van de groeiende populariteit van deze ‘patient siege’. Nederland wordt dus niet aangeduid als trendsetter, maar als volger. Bovendien wordt de aanpak van de gijzeling bij Wijster geduid als een verharding, wat niet strookt met het ‘softe’ imago van de ‘Dutch Approach’:

To British officials, the behavior of the Dutch marked the turning point in the European war against terrorism. A year ago the Dutch police were widely regarded as “soft.” Japanese leftists stormed the French Embassy in The Hague, capturing 12 people, and the flustered Dutch, spurning pleas from the French to adopt a hard line, let the terrorists leave the country. This time they acted differently, and officials here think the hard line is the line of the future.⁴²

Ook een artikel in *The Guardian* beschouwt de kaping bij Wijster als onderdeel van een serie gijzelingen die met geduld beeindigd zijn.⁴³ Dit afwegend ziet het er niet goed uit voor de nauwe definitie van de ‘Dutch Approach’, die betrekking heeft op de manier om gijzelingen te beeindigen. Het is moeilijk vol te houden dat deze methode in het buitenland als typisch Nederlands werd gezien. Het blijft mogelijk dat de brede definitie van ‘Dutch Approach’, waarbij het liberale karakter van de Nederlandse reactie voorop staat, gebaseerd is op buitenlandse berichten. Na afloop van de treinkaping in 1977, waarbij tegelijk een school werd gegijzeld, plaatste *The Guardian* een uitgebreid artikel over de manier waarop Nederland de schade van de gijzelingen probeert te beperken.⁴⁴ In het artikel wordt niet alleen ingegaan op de inzet van psychiaters voor gegijzelden en nabestaanden, ook de inzet van de regering om de verhoudingen met de Molukse gemeenschap te verbeteren wordt genoemd.

⁴² ‘Police Toughening anti-terrorist tactics’ *New York Times* 25 December 1975, ingezien op 30 december 2016: <http://www.nytimes.com/1975/12/25/archives/police-toughening-antiterrorist-tactics-police-toughening.html> .

⁴³ ‘A Year at Gunpoint’ *The Guardian* 20 December 1975, gedownload uit digitaal archief Guardian/Observer 30 december 2016.

⁴⁴ ‘A time bomb under the hostages’, *The Guardian*, 12 oktober 1977, gedownload uit digitaal archief Guardian/Observer 30 december 2016

Het is mogelijk dat een andere krant hier ook over geschreven heeft en daarbij de term ‘Dutch Approach’ heeft gebruikt. Ik heb daar echter geen bewijs voor gevonden.

Het blijkt niet makkelijk te zijn om de precieze herkomst van de term ‘Dutch Approach’ te duiden. Toch heeft de zoektocht naar die oorsprong een aantal nuttige inzichten opgeleverd. Het vermoeden dat de ‘Dutch Approach’ met betrekking tot terreurbestrijding vooral in Nederland bekend is wordt bevestigd. Bovendien blijkt dat het begrip geen grote rol speelde in de kranten. Pas sinds het uitbrengen van de documentaire *Dutch Approach* in 2000 fungeert de term in krantenberichten. Eerder gebruik van ‘dutch approach’ in kranten heeft betrekking op andere onderwerpen die niets met terrorisme te maken hebben. Wel blijkt dat kranten, ook buitenlandse, de term gebruiken om opvallend Nederlands beleid aan te duiden. Er is echter geen bewijs gevonden dat dit ook het geval was met betrekking tot het antiterreurbeleid. Het tegendeel lijkt zelfs het geval te zijn. Krantenberichten uit de jaren zeventig plaatsen de Nederlandse casus in een internationaal waarneembare trend om bij gijzelingen net zo lang te wachten tot de gijzelnemers opgeven. Het idee dat de ‘Dutch Approach’ in de nauwe definitie wereldberoemd is komt daarmee op losse schroeven te staan. Er was buiten Nederland wel aandacht voor de manier waarop met de nasleep van de gijzelingen werd omgegaan, en met name voor de omgang met de Molukse minderheid.

3. De politieke dimensie van de ‘ Dutch Approach ’.

Uit het voorgaande hoofdstuk blijkt dat de in Nederland gebruikte methode om gijzelingen te beeindigen niet als uitzonderlijk werd gezien door buitenlandse kranten. Of er in het buitenland gesproken werd over een ‘liberale’ aanpak, de brede definitie van de ‘Dutch Approach’, kan niet met zekerheid gezegd worden. Maar als dat beeld al bestond, klopte het niet met de feiten. De meest recente publicaties, de boeken van De Graaf en Dahlke, laten immers zien dat het beeld van een gematigd, liberaal beleid niet strookt met de werkelijkheid. Beide auteurs doen suggesties over een mogelijke politieke motivatie om wel zo’n beeld te scheppen. Het gaat dan met name om de periode van het kabinet-Den Uyl.⁴⁵ In dit hoofdstuk wordt de politieke dimensie van de ‘Dutch Approach’ nader uitgewerkt. Als politieke motieven inderdaad ten grondslag liggen aan het beeld van de ‘Dutch Approach’ zouden wetenschappers voorzichtig moeten zijn met het overnemen van een dergelijke term.

⁴⁵ De Graaf, *Theater van de Angst*, 46; Dahlke, *Demokratischer Staat und transnationaler Terrorismus*, 420.

In *Theater van de Angst* door Beatrice De Graaf wordt beschreven hoe politici omgaan met terreurbestrijding. Volgens haar was Joop den Uyl zich daarbij het meest bewust van zijn imago. Den Uyl wilde niet dat zijn beleid als gewelddadig bekend zou komen te staan, uit angst voor kritiek van zijn linkse achterban.⁴⁶ Opmerkelijk is dat Den Uyl zich regelmatig afzet tegen Duitsland. Hij levert bijvoorbeeld in 1977 kritiek op ‘massaal machtsvertoon’ van de Duitse politie in reactie op terrorisme en vraagt zich af hoe ver men hierin kan gaan zonder de democratie te beschadigen.⁴⁷ Dit is een frappante uitspraak, omdat de Nederlandse omgang met Duitse RAF-terroristen in 1977 en 1978 helemaal niet zoveel verschilde met de Duitse terrorismeprocessen. Ook in Nederland stonden bijvoorbeeld zwaarbewapende agenten buiten de rechtbank opgesteld.⁴⁸ Bovendien werd er bij de Nederlandse gijzelingen vanaf 1974 steevast gebruik gemaakt van pantserwagens en stevig bewapende agenten en militairen. Reeds bij de gijzeling van de Franse Ambassade, waar de Nederlandse aanpak nog als ‘soft’ bekend stond, werd een bataljon pantserinfanterie ingezet om de aftocht van de gijzelnemers richting Schiphol te bewaken.⁴⁹ Er zijn wel een aantal contrasten. Zo was er in Nederland veel kritiek op de Duitse aanpassingen aan de wetgeving. Met name op de ‘Berufsverbote’, waarmee mensen met links-radicalen sympathieën werden geweerd uit overheidsfuncties, werd verontwaardigd gereageerd.⁵⁰ In sommige opzichten werd er in Duitsland dus een hardere lijn gevolgd dan in Nederland. In elk geval wordt de vergelijking ook in de publicaties van Schmid en Abels over de ‘Dutch Approach’ gemaakt. Zij citeren rode jeugd-lid Luciën van Hoesel, die de Nederlandse liberale houding afzet tegen de Duitse repressie.⁵¹ De vraag is of er wel sprake is van een eerlijke vergelijking. De omstandigheden waaronder Nederland met terrorisme werd geconfronteerd waren immers anders. Door de verscheidenheid aan daders was er geen duidelijke vijand. Dit zorgde in Nederland voor een lage behoefte aan harde wettelijke maatregelen.⁵²

Matthias Dahlke noemt Den Uyl de ‘geestelijk vader’ van de ‘Dutch Approach’ wegens zijn uitgesproken mening dat praten beter was dan schieten. Een belangrijke rol in zijn boek speelt het contrast tussen minister van Justitie Van Agt en premier Den Uyl. Er was

⁴⁶ De Graaf, *Theater van de Angst*, 45.

⁴⁷ De Graaf, *Theater van de Angst*, 46.

⁴⁸ Jacco Pekelder ‘Dynamiken des Terrorismus in Deutschland und den Niederlanden’ *Gesichte und Gesellschaft* 35 (2009) 402-428, 406 en 424.

⁴⁹ O. Reitsma en C. Labeur, *De gijzeling: honderd uren machteloze kracht*, Bonaventura, Amsterdam 1974, 108.

⁵⁰ Jacco Pekelder, *Sympathie voor de RAF: De Rote Armee Fraktion in Nederland 1970-1980*, Mets & Schilt, Amsterdam 2007, 93.

⁵¹ Zie hoofdstuk 1 van deze scriptie.

⁵² De Graaf, *Theater van de Angst*, 44.

sprake van enige rivaliteit. Van Agt was wettelijk gezien verantwoordelijk voor het beleid bij gijzelingen. Den Uyl had op dit gebied echter een zeer uitgesproken mening.⁵³ Den Uyl kwam met die mening ook in de publiciteit. Een voorbeeld hiervan is een interview dat hij in 1974, enkele dagen na het einde van de gijzeling in de Franse ambassade, gaf:

Er is gezegd door politiefunctionarissen dat er momenten geweest zijn waarop ze de terroristen hadden kunnen neerschieten. De waarde van het gegeven woord, dat kan om een ander beleid vragen. Als je je daaraan niet houdt, dan maak je het onmogelijk dat elders zo'n transactie plaats kan vinden.⁵⁴

Voor Den Uyl was het dus belangrijk om de mogelijkheid om te onderhandelen ook in de toekomst open te houden. Zelfs als er een kans was om de terroristen te overheersen, telde het gegeven woord zwaarder. Met 'elders' bedoelde Den Uyl overigens ook buiten Nederland, zo blijkt uit de context van het citaat. Dit versterkt het beeld dat Den Uyl werkelijk overtuigd was van de waarde van onderhandelingen. Van Agt had andere principes, zo blijkt uit een interview dat hij gaf voor het boek *De verbeelding aan de macht* over het kabinet-Den Uyl:

Joop vond het gebruik van geweld een nederlaag in 1977. Ik heb het daarentegen een nederlaag gevonden dat we in 1974 bij de gijzeling in de Franse ambassade de Japanse terroristen hebben laten vertrekken met wapens en ik weet niet hoe veel geld. [...] Gijzelingen behoren niet te lonen. Zulke overwegingen golden voor Joop veel minder. Die was tot het aandoenlijke toe bezorgd dat er bij gewapend ingrijpen levens teloor zouden gaan.⁵⁵

Terwijl Van Agt, die als minister van Justitie de bevoegdheid had, dus een andere mening toegedaan was wordt het standpunt van Den Uyl soms vereenzelvigd met het Nederlandse beleid. Bijvoorbeeld in de door Anet Bleich geschreven biografie van Den Uyl. Het hoofdstuk waar de gijzelingen in beschreven worden heet 'Softies uit overtuiging'. Hoewel deze uitspraak eigenlijk slaat op het proces rond de onafhankelijkheid van Suriname, is het toch een veelzeggende titel. De 'Dutch Approach' wordt in dit boek toegeschreven aan Den Uyl:

Den Uyl drukte zijn stempel op de aanpak van deze crisis [de gijzeling in de Franse ambassade in 1974 - MK] en dat betekende veel praten. Er leek zich een unieke 'Dutch approach' van terroristische acties te ontwikkelen. Den Uyl had twee doelen voor ogen: de gijzelaars moesten

⁵³ Dahlke, *Demokratischer Staat und transnationaler Terrorismus*, 418-420.

⁵⁴ Interview door Max de Bok op 21 September 1974 in: Max De Bok (red.), *Joop den Uyl: een leven in interviews*, Sijthoff, Amsterdam 1988, 49.

⁵⁵ Peter Bootsma en Willem Breedveld, *De verbeelding aan de macht: Het kabinet Den Uyl 1973-1977*, SDU, Den Haag 1999, 228.

ongedeerd blijven en als het ook maar enigszins mogelijk was, moest bloedvergieten worden voorkomen.⁵⁶

Ook Bleich beschrijft de rivaliteit tussen Van Agt en Den Uyl. Als reden voor de gewelddadige afloop in 1977 noemt zij dat Van Agt ditmaal stevig de touwtjes in handen had en niet van zins was zich door Den Uyl te laten overrulen.⁵⁷ Dat Van Agt zich stoorde aan het optreden van Den Uyl staat vast. Dat bleek overigens al in 1974, toen een aantal gevangenen een koor gijzelde in de Scheveningse gevangenis. Erwin Muller geeft een uitgebreide beschrijving van de besluitvorming bij deze actie. Van Agt bezigde daarbij onder meer de uitspraak “Oh, komt Ome Joop zich hier weer mee bemoeien” toen hij hoorde dat Den Uyl naar het beleidscentrum zou komen. Uiteindelijk drukte Van Agt ondanks de bezwaren van Den Uyl gewoon zijn eigen plan door en werden de gijzelnemers overmeesterd door Mariniers.⁵⁸ Deze episode doet afbreuk aan het idee dat Van Agt pas in 1977 de controle had. Mede daarom is het beeld dat Van Agt vóór geweld was en Den Uyl tegen te simpel. Wel kan gezegd worden dat Van Agt meer pragmatisch ingesteld was en Den Uyl meer principieel bij het benaderen van de gijzelingen.

Het is echter niet altijd Den Uyl die de credits voor het Nederlandse beleid krijgt. W.G. De Gaay Fortman, als minister van Binnenlandse Zaken van 1973 tot 1977 nauw betrokken bij de gijzelingen, schrijft bijvoorbeeld in 1982, bij gelegenheid van het politieke afscheid van Van Agt:

De Nederlandse aanpak van terroristische activiteiten, die ook in het buitenland de aandacht heeft getrokken, is geleidelijk ontwikkeld. Daarbij zijn een aantal burgerlijke en militaire ambtenaren en ministers betrokken geweest, maar het was Van Agt, die de besprekingen leidde en aan het einde daarvan bepaalde wat gebeuren moest. Hoofdbeginsel was, dat de gijzeling zo enigszins mogelijk zonder het verlies van mensenlevens moest worden beëindigd. Dat betekende een beleid van geduld en een zo goed mogelijk in contact blijven met de aanvallers. Het betekende bij uitstek steeds weer kiezen op grond van ethische overwegingen. Daarbij stond een ding vast: als er onverhoopt gekozen moet worden, dan gaat het leven van een gijzelaar vóór boven dat van zijn aanvaller. Geweld is soms het laatste middel om inbreuken op de rechtsorde te weerstaan.⁵⁹

⁵⁶ Anet Bleich, *Joop den Uyl 1919-1987: Dromer en Doordouwer*, Balans, Amsterdam 2008, 323.

⁵⁷ Bleich, *Joop den Uyl 1919-1987*, 331.

⁵⁸ Erwin Muller, *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid: gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland*, Gouda Quint, Arnhem 1994, 201.

⁵⁹ W.F. De Gaay Fortman, ‘De schok der herkenning’ in: *Adieu Dries: overpeinzingen bij het afscheid van een liefhebber in de politiek*, Van Holkema & Warendorff, Bussum 1982, 17.

Na het lezen van deze gloedvolle passage ontstaat haast de neiging om opnieuw in de ‘Dutch Approach’ te gaan geloven. Het is echter aannemelijker dat het hier om een post-hoc samenvatting van het Nederlandse beleid gaat. Alle elementen die De Gaay Fortman noemt hebben inderdaad een rol gespeeld maar niet bij iedere gijzeling in gelijke mate. Juist het per geval maken van een afweging kan gezien worden als kenmerk voor de manier waarop de gijzelingen werden benaderd. Dat Van Agt als bevoegd minister bij het maken van deze afwegingen een centrale rol speelde is duidelijk. Dat hem dikwijls tegenwicht geboden werd door Den Uyl blijkt ook.⁶⁰ Beide conclusies dragen bij aan het beeld dat het Nederlandse beleid helemaal niet zo eenduidig was als het soms wordt voorgesteld.

Een blik op de politieke dimensie leert dat een belangrijke bijdrage aan het beeld van de ‘Dutch Approach’ geleverd is door vergelijkingen met Duitsland die onder meer door premier Den Uyl gemaakt werden. Daarbij werd Nederland als liberaal getypeerd en Duitsland als repressief. Historisch onderzoek laat echter zien dat deze typering toch ten minste voor een deel gebaseerd is op gevoel en niet op feiten. Bij het beschrijven van de politiek rondom de gijzelingssituaties wordt vaak gesproken over rivaliteit tussen minister van Justitie Van Agt en premier Den Uyl. De premier was overtuigd van het nut van onderhandelingen, Van Agt vond daarentegen dat terrorisme niet mocht lonen. Interessant is de passage uit 1982 van De Gaay Fortman, die gezien kan worden als een definitie van de ‘Dutch Approach’ *avant la lettre*. Een belangrijk element in de omschrijving van De Gaay Fortman is het telkens weer maken van een ethische afweging. In de praktijk blijkt dat daarbij soms de principes van Den Uyl een rol speelden maar dat Van Agt ook niet bang was om daar tegenin te gaan als hij dat beter achtte. Deze verdeeldheid typeert het Nederlandse beleid beter dan de term ‘Dutch Approach’, die een eenheid veronderstelt.

4. ‘Dutch Approach’: toevoeging of afleiding?

Het begrip ‘Dutch Approach’ duikt regelmatig op in artikelen en boeken over het Nederlandse antiterreurbeleid tijdens de jaren zeventig. De meest recente publicaties constateren dat er in de praktijk nooit sprake is geweest van een ‘Dutch Approach’. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de gevolgen die het gebruik van de term ‘Dutch Approach’ heeft voor het wetenschappelijk debat over terrorismebestrijding. Dit gebruik verdient een kritische

⁶⁰ Johan Van Merriënboer, Peter Bootsma en Peter van Griensven, *Van Agt Biografie: Tour de Force*, Boom, Amsterdam 2008, 215-233.

benadering. Niet alleen omdat, zoals blijkt uit de boeken van De Graaf en Dahlke, het beeld van een ‘Dutch Approach’ niet klopt met de werkelijkheid. Ook is de betekenis van de term ‘Dutch Approach’ niet eenduidig. Iedere auteur geeft er een iets andere invulling aan. Hierdoor wordt de discussie vertroebeld. Daarnaast schuilt er een zeker gevaar in het gebruik van ‘nationale’ aanduidingen als ‘Dutch Approach’, vooral als het heden met het verleden verbonden wordt. Daardoor kan het werk van wetenschappers gebruikt worden om onterechte conclusies te ondersteunen.

Dat er geen eenduidige definitie is werd al zichtbaar in het eerste hoofdstuk van dit onderzoek. Wel valt er een globaal onderscheid te maken tussen een nauwe definitie, waarin ‘Dutch Approach’ alleen slaat op het onderhandelen met gijzelnemers, en een brede definitie waarbij de ‘liberale’ reactie op terrorisme centraal staat. Sommige auteurs, zoals Schmid en Rasser, gebruiken beide definities in hetzelfde artikel zonder een duidelijk onderscheid te maken. Dit zorgt binnen één artikel al voor verwarring. Paul Abels en Beatrice de Graaf combineren beide definities door de nauwe definitie als onderdeel van een brede, liberale aanpak te behandelen. Matthias Dahlke maakt wel onderscheid maar geeft niet expliciet aan welke definitie hij in zijn boek gebruikt. De lezer die iets wil weten over de ‘Dutch Approach’ zal niet zonder meer alle informatie in deze publicaties kunnen vergelijken. Het maakt immers nogal uit of de ‘Dutch Approach’ als een onderhandelingsmethode gezien wordt of als een term die betrekking heeft op het totale beleid.

Natuurlijk zijn definitieproblemen niet ongebruikelijk in de wetenschap. Zie bijvoorbeeld de discussie over hoe ‘terrorisme’ gedefinieerd moet worden.⁶¹ Het is echter belangrijk dat auteurs een keuze maken in de definitie, dat die keuze afdoende wordt uitgelegd en dat de gekozen definitie consequent wordt gebruikt. Daar is in het geval van de ‘Dutch Approach’ helaas niet altijd sprake van. Bovendien is het niet altijd nodig om een term als ‘Dutch Approach’ te gebruiken. Als een auteur schrijft dat hij of zij de ‘Dutch Approach’ gaat onderzoeken, moet de lezer nog ontdekken wat er dan precies onderzocht gaat worden. Als deze auteur in plaats daarvan een precieze beschrijving van het onderwerp geeft weet de lezer beter wat er verwacht kan worden.

Naast de onduidelijkheid die ontstaat door onzorgvuldig gebruik van de term ‘Dutch Approach’ schuilt er ook een gevaar in het gebruiken van zo’n begrip. Dat gevaar zit hem in

⁶¹ Alex Schmid, ‘Terrorism - The Definitional Problem’, *Case Western Reserve Journal of International Law* 36.2 (2004) 375-419.

het nationale en enigszins deterministische karakter die de aanduiding bezit. ‘Dutch Approach’ veronderstelt immers dat Nederlanders dingen op een bepaalde manier doen, alleen vanwege het feit dat zij Nederlanders zijn. Als men deze veronderstelling aanneemt, is het ook verleidelijk om verbanden te gaan zoeken tussen het heden en het verleden. Paul Abels legt eigentijdse Nederlandse preventiebeleid bijvoorbeeld uit als een voortzetting van het beleid tijdens de jaren zeventig. Abels is van mening dat dit een positieve zaak is.⁶² Dezelfde redenering wordt gebruikt door Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding Lidewij Ongering in 2007. Zij definieert de geëvolueerde ‘Dutch Approach’ als een beleid waarbij repressieve maatregelen op gelijke voet staan met preventie.⁶³ Door het hedendaagse beleid te verbinden aan het verleden en de in het verleden behaalde successen te benadrukken wordt de geschiedenis gebruikt als legitimatie.

Bob de Graaff is echter van mening dat het hedendaagse beleid helemaal niet lijkt op dat tijdens de jaren zeventig.⁶⁴ De preventiegerichte aanpak is ook niet zo liberaal als verondersteld wordt. De Graaff geeft aan wat de gevaren van een preventief beleid zijn. Zo gaat men al snel een te brede groep in de gaten houden. In het licht van de recente dreiging door radicaal islamitische groepen worden vooral minderheden hier slachtoffer van. Daar komt nog bij dat de regering verleid wordt om zich in religieuze zaken te mengen, bijvoorbeeld door salafisme te verbieden of ‘gematigde moslims’ te gaan ondersteunen. Bovendien ontstaat er een paradox: de regering is er bij gebaat om polarisatie tussen moslims en niet-moslims te voorkomen, maar richt zich met de preventieve aanpak wel specifiek op moslims, waardoor juist de aparte status van die groep bevestigd wordt. Bovendien, zo schrijft De Graaff, wordt preventie de laatste jaren steeds vaker als excuus gebruikt om het bespioneren van burgers te legitimeren en de mogelijkheden daartoe uit te breiden.⁶⁵ In dit voorbeeld wordt de vermeende ‘Dutch Approach’ uit de jaren zeventig dus gebruikt om een hedendaags beleid te legitimeren waar aardig wat kritiek op te leveren is.

Ook militair historicus Joseph Soeters ziet in de ‘Dutch Approach’ een lijn tussen het heden en het verleden. Hij beschrijft twee modellen van oorlogvoering: de sterke Achilles, die problemen met geweld oplost, tegenover de sluwe Odysseus. Soeters stelt Achilles model voor de Britten, die tijdens de conflicten in Noord-Ierland en Afghanistan op hun militaire kracht vertrouwden. Odysseus staat model voor de Nederlanders, die tijdens de Molukse

⁶² Abels, ““Je wilt niet geloven dat zoiets in Nederland kan!””, 128.

⁶³ De Graaf en De Graaff ‘Counterterrorism in the Netherlands after 9/11’, 184.

⁶⁴ De Graaff, ‘The risks of the (overly?) broad-based approach’, 2.

⁶⁵ Ibidem, 3-6.

acties en de inzet in Afghanistan meer tact zouden gebruiken. Volgens Soeters is het Nederlandse model veel effectiever gebleken.⁶⁶ Thijs Brocades Zaalberg heeft kritiek op deze benadering. Hij beweert dat nergens hard wordt gemaakt waarom het Nederlandse beleid in Afghanistan zo uniek of effectief zou zijn en stelt dat dit idee meer gebaseerd is op gevoel dan op feiten.⁶⁷ De historische vergelijking die Soeters maakt draagt bij aan dat gevoel. Ook hier dient de geschiedenis dus een dubieus doel.

Een andere mogelijke valkuil hangt samen met het beeld dat er van de ‘Dutch Approach’ bestaat. Het succes van de ‘softe’ aanpak waarbij onderhandelen centraal staat spreekt nog steeds tot de verbeelding. Zo verscheen afgelopen jaar het boek *Een woord een woord* van journalist Frank Westerman. Het boek pleit voor de waarde van het woord als wapen tegen terreur en haalt daarbij ook de ‘Dutch Approach’ aan als voorbeeld dat praten boven schieten gaat.⁶⁸ Helaas is er door historici al geconstateerd dat er geen sprake is van ‘Dutch’ en eigenlijk ook niet van een ‘Approach’. Beatrice de Graaf geeft in *NRC* dan ook een kritische reactie op het historische gehalte van Westermans boek.⁶⁹ Ook kan het bepleiten van een softe aanpak juist contraproductief zijn. Ook de momenten dat besloten is om te stoppen met praten hebben eraan bijgedragen dat de gijzelingen in Nederland nooit in een massaslachting zijn geeïndigd. Het belang van de mogelijkheid om te dreigen met geweld wordt bijvoorbeeld uitgebreid beschreven door Matthias Dahlke.⁷⁰

Zelfs wanneer er wel sprake is van een evenwichtige behandeling van het begrip ‘Dutch Approach’ blijkt dat alleen al het noemen van het begrip of het geven van een definitie kan bijdragen aan de vertroebeling van het wetenschappelijk debat. Een voorbeeld hiervan is het boek van Beatrice de Graaf, waarin een duidelijke definitie wordt gegeven en duidelijk de conclusie wordt getrokken dat de ‘Dutch Approach’ een mythe is. Ondanks het feit dat het boek de ‘Dutch Approach’ dus min of meer dood verklaart houdt het de term tegelijk in leven. Zo bestaan er minstens twee scripties waarin de definitie die De Graaf geeft wordt overgenomen, maar de kritiek op het waarheidsgehalte van de ‘Dutch Approach’ wordt

⁶⁶ Joseph Soeters, ‘Odysseus prevails over Achilles: a warrior model suited to post 9/11 conflicts’ in: James Burk, *How 9/11 changed our ways of war*, SUP, Stanford 2013, 90.

⁶⁷ Brocades Zaalberg ‘The Use and Abuse of the ‘Dutch Approach’ to Counter-Insurgency’, 892.

⁶⁸ Frank Westerman, *Een woord een woord*, De Bezige Bij, Amsterdam 2016 59.

⁶⁹ Beatrice de Graaf ‘Theater van de angst’, *nrc.nl*, 22 april 2016, ingezien op 24 november 2016: <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/04/22/theater-van-de-angst-1611099-a1040770> .

⁷⁰ Dahlke, *Demokratischer Staat und Transnationaler Terrorismus*, 342-345.

weggelaten.⁷¹ Hierdoor leeft een historisch onjuist begrip voort, nota bene in het werk van historici.

Het voortleven van het beeld van een liberale ‘Dutch Approach’ kan bovendien grievend zijn. De gewelddadige beeïndiging van de treinkaping bij De Punt in 1977 maakt nog steeds emotie los. Recent beweerde een voormalig Marinier nog dat er instructies waren gegeven om de kapers te doden.⁷² De afloop van deze gijzeling is daarom voor velen, met name voor Molukkers, nog geen gesloten hoofdstuk. Het idee dat de Nederland een geschiedenis van proportioneel beleid heeft zal bij hen dan ook verontwaardiging oproepen. Ook de ontruiming van het Molukse woonoord bij Vaassen, waar Hans Dortmans al aan refereerde, getuigde van weinig tact. Bij deze actie werden barakken onbewoonbaar gemaakt door er pantservoertuigen doorheen te rijden. Daarbij werden ook barakken die nog niet ontruimd zouden worden met huisraad en al gesloopt. Het beeld dat Nederland altijd een zachte aanpak hanteerde negeert dit soort gebeurtenissen en daarmee ook de pijn die dit bij de betrokkenen veroorzaakt heeft.

Samenvattend zijn er verschillende redenen om voorzichtig te zijn met het gebruik van het begrip ‘Dutch Approach’. Omdat niet overal even duidelijk wordt aangegeven wat er precies met ‘Dutch Approach’ wordt bedoeld erodeert de waarde van het begrip. Bovendien is de aard van de term op zich al problematisch. Het beroep op nationaliteit en historie dat erin besloten ligt kan een oneigenlijk argument vormen om bepaalde vormen van beleid te promoten. Wetenschappers moeten proberen zo dicht mogelijk bij de feiten te blijven. Inmiddels is in verschillende publicaties geconstateerd dat de aanduiding ‘Dutch Approach’ een beeld oproept dat niet met de feiten overeenkomt. Toch blijft het verleidelijk om de ‘Dutch Approach’ te blijven gebruiken als verklaring. Voorbeeld is het gebruik van de definitie van De Graaf, terwijl zij de ‘Dutch Approach’ juist bestempelt als mythe.

⁷¹ Don Hameeteman, ‘Een cultureel-historische duiding van het hedendaagse contra-terrorismebeleid in Nederland’, Universiteit Utrecht 2011, 4; Wouter Postma, ‘Performative Power van Contraterrorismebeleid: Terrorisme en Contraterrorisme in Nederland na 11 september 2001’ Universiteit Leiden 2012, 68.

⁷² ‘Marinier: Molukkers De Punt mochten bestorming niet overleven’, *nos.nl* 17 oktober 2016, ingezien 17 januari 2017: <http://nos.nl/artikel/2138284-marinier-molukkers-de-punt-mochten-bestorming-niet-overleven.html> .

Conclusie

De vraag waarmee dit onderzoek begon was hoe het begrip ‘Dutch Approach’ gevormd is en in hoeverre dit debatten over terrorismebestrijding beïnvloedt. Om te beginnen heb ik gekeken naar het gebruik van ‘Dutch Approach’ in academische publicaties door de jaren heen. De term werd voor het eerst gebezigd door Peter Klerks in 1989. Daarbij stond ‘Dutch Approach’ voor de tactiek van tijdrekken en onderhandelen met gijzelnemers. Dit heb ik aangeduid als de nauwe definitie. Sommige latere auteurs gebruiken een brede definitie, waarin ‘Dutch Approach’ betrekking heeft op de aanpak van terrorisme in Nederland als geheel. Er wordt dan met name de nadruk gelegd op het liberale karakter van deze aanpak. Sommige auteurs gebruiken in hetzelfde artikel een brede én een nauwe definitie zonder duidelijk onderscheid te maken. De meest recente publicaties waarin de ‘Dutch Approach’ een rol speelt concluderen dat het beleid tijdens de jaren zeventig te verbrokkeld was om te kunnen spreken van een ‘Dutch Approach’.

Naast wetenschappelijke literatuur heb ik ook onderzocht in hoeverre het begrip ‘Dutch Approach’ gefungeerd heeft in kranten. In de eerste plaats heb ik gekeken naar buitenlandse kranten. ‘Dutch Approach’ bleek echter niet te vinden. Althans niet als aanduiding voor het antiterreurbeleid, wel bijvoorbeeld als aanduiding voor het drugsbeleid. Ook in Nederlandse kranten was de term niet terug te vinden voordat in 2000 de documentaire *Dutch Approach* over de Molukse acties werd uitgebracht. Daarna fungeerde het begrip soms in Nederlandse kranten. Hans Dortmans, één van de makers van *Dutch Approach*, denkt wel dat het begrip afkomstig is uit een buitenlands krantenbericht. Dit is mogelijk, omdat ‘dutch approach’ soms gebruikt wordt om bepaald opvallend Nederlands beleid aan te duiden. Het zou dan moeten gaan om de brede definitie. Uit buitenlandse artikelen die vlak na de gijzelingen zijn geschreven valt namelijk op te maken dat de methode van tijdrekken en onderhandelen niet als specifiek Nederlands werd beschouwd.

Ten derde heb ik onderzoek gedaan naar de manier waarop politici hebben bijgedragen aan het beeld van de ‘Dutch Approach’. De uitgesproken mening van premier Joop den Uyl is hier zeker van invloed geweest. Niet alleen sprak Den Uyl zijn voorkeur uit voor het geweldloos beëindigen van gijzelingen, hij zette ook het in Nederland gevoerde beleid af tegen het Duitse beleid. Bij het bespreken van de politieke besluitvorming rond de gijzelingen wordt vaak gesproken over de spanning die bestond tussen Den Uyl en zijn minister van Justitie, Van Agt. Dat beeld is niet onterecht. Van Agt was inderdaad pragmatischer ingesteld dan Den Uyl. Deze tegenstelling draagt eigenlijk niet erg bij aan het beeld van de ‘Dutch

Approach', het is eerder een bevestiging dat er nooit één beleid is gevoerd. Interessant is de omschrijving die toenmalig minister van Binnenlandse Zaken De Gaay Fortman achteraf geeft van 'de Nederlandse aanpak'. Hij stelt dat politici wel een aantal kaders formuleerden maar dat in elke situatie een andere ethische afweging gemaakt werd.

In het laatste hoofdstuk heb ik een aantal redenen genoemd voor wetenschappers om voorzichtig te zijn met het gebruik van het begrip 'Dutch Approach'. De onduidelijkheid rond de precieze betekenis van het begrip draagt niet bij aan een begrijpelijk debat. Bovendien ligt in de term 'Dutch Approach' een beroep op nationaliteit en historie besloten. Dit kan een vals argument vormen om bepaald beleid te promoten. Een voorbeeld daarvan is de hedendaagse 'brede benadering' van terrorisme die ook wel wordt aangeduid als een nieuwe 'Dutch Approach'. Ondanks het feit dat in verschillende publicaties geconstateerd is dat de aanduiding 'Dutch Approach' een beeld oproept dat niet klopt, blijft het verleidelijk om de 'Dutch Approach' te gebruiken als verklaring.

De conclusie die voortvloeit uit dit onderzoek is dat de manieren waarop 'Dutch Approach' gebruikt wordt en de historie van dit begrip net zo verbrossend zijn als het beleid waar de term voor zou staan. Hierdoor is het niet behulpzaam bij het verwerven van inzicht in de geschiedenis van terrorismebestrijding. Op zich is het interessant om de historie van het begrip te onderzoeken, iets waar in deze scriptie een begin mee is gemaakt. Dat is echter een ander soort onderzoek dan het vergelijkend onderzoek waarin verschillende eigenschappen van het beleid in verschillende landen worden vergeleken. In dat type onderzoek wordt het begrip het meest gebruikt. Het heeft voor wetenschappers op dat vlak geen toegevoegde waarde om 'Dutch Approach' als begrip te blijven gebruiken, tenzij het is om een aantal historische misvattingen recht te zetten. En ook dan blijft voorzichtigheid geboden.

De titel van deze scriptie suggereert dat er sprake is van een rookgordijn. In ieder geval heb ik tijdens mijn onderzoek de indruk gekregen dat er voldoende rook is. Het beeld van de 'Dutch Approach' is immers niet altijd even helder en juist. Een rookgordijn wordt echter ook door iemand gelegd. Dat er bewust feiten verdraaid zijn is niet gebleken. Om de metafoor nog even te handhaven: er is eerder sprake van een uit de hand gelopen vuurtje.

Natuurlijk is het onderzoek dat voor deze scriptie is uitgevoerd van beperkte aard. Er is slechts een selectie gemaakt van beschikbare bronnen, en niet alle mogelijke bronnen zijn makkelijk te doorzoeken. Het is goed mogelijk dat de herkomst van het begrip 'Dutch Approach' in het kader van terreurbestrijding beter beschreven kan worden op basis van meer

bronnen of anderssoortige bronnen dan bij dit onderzoek gebruikt zijn. Verder is opgevallen dat het beleid vanaf de jaren zeventig erg makkelijk wordt doorgetrokken naar het heden, waarbij de jaren tachtig en met name de jaren negentig als een soort tussenspel dienen. Dat is begrijpelijk, omdat de spectaculaire acties in de jaren zeventig de meeste aandacht trekken. Natuurlijk bestond er in deze periode ook de grootste urgentie om nieuw beleid te ontwikkelen. Toch ben ik er niet van overtuigd dat de twee tussenliggende decennia genoeg aandacht krijgen. In dat kader zou een vergelijking tussen verleden en heden, waarbij het beleid niet als één doorlopend geheel wordt beschouwd maar er juist aandacht is voor de verschillen en overeenkomsten, op zijn plaats zijn.

Literatuur:

Abels, Paul, “Je wilt niet geloven dat zo iets in Nederland kan!” Het Nederlandse contraterrorismebeleid sinds 1973’, in I. Duyvesteyn en B. de Graaf (red.), *Terroristen en hun bestrijders vroeger en nu*, Boom, Amsterdam 2007, p. 121-128.

Bleich, Anet, *Joop den Uyl 1919-1987: Dromer en Doordouwer*, Balans, Amsterdam 2008.

Bootsma, Peter en Willem Breedveld, *De verbeelding aan de macht: Het kabinet Den Uyl 1973-1977*, SDU, Den Haag 1999.

Bootsma, Peter, *De Molukse Acties: treinkapingen en gijzelingen 1970-1978*, Boom, Amsterdam 2015.

Brocades Zaalberg, Thijs ‘The Use and Abuse of the ‘Dutch Approach’ to Counter-Insurgency’, *Journal of Strategic Studies*, 36:6 (2013), p. 867-897.

Dahlke, Matthias, *Demokratischer Staat und Transnationaler Terrorismus: Drei Wege zur Unnachgiebigkeit in Westeuropa 1972-1975*, Oldenbourg Verlag, München 2011.

De Bok, Max (red.), *Joop den Uyl: een leven in interviews*, Sijthoff, Amsterdam 1988.

De Gaay Fortman, W.F., ‘De schok der herkenning’ in: *Adieu Dries: overpeinzingen bij het afscheid van een liefhebber in de politiek*, Van Holkema & Warendorff, Bussum 1982.

De Graaf, Beatrice en Bob de Graaff, ‘Counterterrorism in the Netherlands after 9/11: The ‘Dutch Approach’ in: Mark Pythian en J. Moran (red.), *Intelligence, Security and Policing Post-9/11: The UK's Response to the 'War on Terror'*, Palgrave Macmillan, 2008.

De Graaf, Beatrice, *Theater van de Angst: De strijd tegen terrorisme in Nederland, Duitsland, Italië en Amerika*, Boom, Amsterdam 2010.

De Graaff, Bob, ‘The risks of the (overly?) broad-based approach in Dutch counterterrorism policy.’ *Radicalisation in broader perspective*, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding, Den Haag 2007, p. 49-58.

Hameeteman, Don, ‘Een cultureel-historische duiding van het hedendaagse contra-terrorismebeleid in Nederland’, Universiteit Utrecht 2011.

Klerks, Peter, *Terreurbestrijding in Nederland 1970-1988*, Nieuw Amsterdam, Amsterdam 1989.

Muller, Erwin, *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid: gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland*, Gouda Quint, Arnhem 1994.

Pekelder, Jacco, *Sympathie voor de RAF: De Rote Armee Fraktion in Nederland 1970-1980*, Mets & Schilt, Amsterdam 2007.

Pekelder, Jacco, 'Dynamiken des Terrorismus in Deutschland und den Niederlanden' *Geschichte und Gesellschaft* 35 (2009), p. 402-428.

Postma, Wouter, 'Performative Power van Contraterrorismebeleid: Terrorisme en Contraterrorisme in Nederland na 11 september 2001' Universiteit Leiden 2012.

Rasser, Martijn, 'The Dutch Response to Moluccan Terrorism, 1970–1978', *Studies in Conflict & Terrorism*, 28:6 (2005), p. 481-492.

Reitsma, Onno en Cees Labeur, *De gijzeling: honderd uren machteloze kracht*, Bonaventura, Amsterdam 1974.

Schmid, Alex P., 'Countering terrorism in the Netherlands', *Terrorism and Political Violence* 4:4 (1992), p. 77-109.

Schmid, Alex, 'Terrorism - The Definitional Problem', *Case Western Reserve Journal of International Law* 36.2 (2004) 375-419.

Soeters, Joseph, 'Odysseus prevails over Achilles: a warrior model suited to post 9/11 conflicts' in: James Burk, *How 9/11 changed our ways of war*, SUP, Stanford 2013.

Van Merriënboer, Johan, Peter Bootsma en Peter van Griensven, *Van Agt Biografie: Tour de Force*, Boom, Amsterdam 2008.

Westerman, Frank, *Een woord een woord*, De Bezige Bij, Amsterdam 2016.

Wielenga, Friso, *Geschiedenis van Nederland: van de Opstand tot heden*, Boom, Amsterdam 2012.

Bronnen:

'A time bomb under the hostages', *The Guardian*, 12 oktober 1977, gedownload uit digitaal archief Guardian/Observer 30 december 2016.

'A Year at Gunpoint', *The Guardian*, 20 december 1975, gedownload uit digitaal archief Guardian/Observer 30 december 2016.

Auswertung der niederländischen Antiterrorismusstrategie vom BuKA für den Bundeskanzler vom 2.6. 1977, in: Bundesarchiv Koblenz, B136/15685, digitale kopie in bezit van auteur.

'De Roos is een anti-Takkiaan', *Limburgsch Dagblad*, 21 juli 1990, ingezien op Delpher 30 december 2016: <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010623809:mpeg21:a0465> .

'Dutch Approach' is het verhaal van gebroken beloften', *Dagblad van het Noorden*, 2 november 2000, download uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.

'Dutch approach 'Bin Laden heeft geschiedenisboeken in zijn grot', *Nederlands Dagblad*, 18 april 2008, download uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.

E-mail van Hans Dortmans op 30-12-2016, in bezit van auteur.

'Marinier: Molukkers De Punt mochten bestorming niet overleven', *nos.nl*, 17 oktober 2016, ingezien 17 januari 2017: <http://nos.nl/artikel/2138284-marinier-molukkers-de-punt-mochten-bestorming-niet-overleven.html> .

'Minister checks out how the Dutch do it', *Aberdeen Press and Journal*, 11 juni 2013, download uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.

'Parlementair onderzoek: Ja, Nederland heeft iets kunnen doen om tij te keren; Dutch approach Missie te complex om 'mislukt' te noemen', *Dagblad De Pers*, 27 juli 2010, download uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.

'Police Toughening anti-terrorist tactics', *New York Times*, 25 december 1975, ingezien op 30 december 2016: <http://www.nytimes.com/1975/12/25/archives/police-toughening-antiterrorist-tactics-police-toughening.html> .

'Theater van de angst', *nrc.nl*, 22 april 2016, ingezien op 24 november 2016: <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/04/22/theater-van-de-angst-1611099-a1040770> .

'The Netherlands' Past Offers Lessons for Future', *PR Newswire*, 17 juli 2013, download uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.

'We're In This Together: What the Dutch Know About Flooding That We Don't', *The Atlantic Cities*, 9 januari 2013, download uit krantenbank LexisNexis 4 januari 2017.